

УДК 32.001:328.132.4

В.Я. ЯРЕМА

ТЕОРІЇ ЗАВЕРШЕННЯ РОБОТИ КОАЛІЦІЙНОГО УРЯДУ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**Ярема Віталій Ярославович** – аспірант Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України (м. Київ)

Проаналізовано зміст теорій завершення роботи коаліційного уряду. Розглянуто альтернативні підходи до їх обґрунтування у дискурсі англomовної політології. Зокрема показано еволюцію дослідницьких поглядів щодо ідеї зростаючого ризику завершення роботи коаліційного уряду та висвітлено основні положення некооперативної теоретико-ігрової моделі А. Лупії та К. Стрьома.

Ключові слова: завершення роботи коаліційного уряду, підхід атрибутів, підхід подій, зміщення уряду, розпад уряду.

Сделан анализ теорий завершения работы коалиционного правительства. Рассмотрены альтернативные подходы к их обоснованию в дискурсе англоязычной политологии. В частности показана эволюция мнений исследователей о предположении возрастающего риска завершения работы коалиционного правительства и рассмотрены основные положения некооперативной теоретико-игровой модели А. Лупии и К. Стрьома.

Ключевые слова: завершение работы коалиционного правительства, подход атрибутов, подход событий, смещение правительства, распад правительства.

The most prominent coalition government termination theories are analyzed. Alternative approaches of their argumentation are discussed in context of English political science discourse. In particular, the evolution of research views as to assumption of increasing coalition government termination hazard is discussed; main ideas of A. Lupia and K. Ström on noncooperative game-theoretic model are elucidated.

Key words: coalition government termination, attributes approach, events approach, dissolution termination, replacement termination.

© В.Я. Ярема, 2012

Постановка проблеми. Поняття «завершення роботи уряду» фігурує у контексті наукової дискусії з приводу переваг у стабільності чи, як це називається в англomовних працях, «витривалості» урядів в умовах парламентської чи президентської системи. Які ж уряди більш стабільні: європейські коаліційні чи, наприклад, однопартійний уряд Великобританії чи США. Переважно американські вчені обґрунтовують дефективність коаліційної моделі уряду. Окремі українські дослідники, опираючись на таку літературу, роблять подібні висновки, наприклад про розмитість відповідальності партій у коаліційному уряді [1], або про його нестабільність порівняно з однопартійним типом уряду [2; 3]. Однак існують і протилежні точки зору, зокрема в Європі та Японії. Відомим є теоретичне обґрунтування переваг коаліційного уряду, здійснене А. Лійпхартом [22; 23]. К. Маеда і М. Нішікава [25] на основі аналізу даних з 65 демократичних країн довели, що правлячі партії в президентських системах стикаються із зростанням протягом часу рівня ризику для перебування урядів при владі, тоді як при парламентаризмі навпаки, наявне його спадання, пояснювши цю відмінність тим, що обидві системи створюють різні стимулюючі структури для політичних партій. Теорії завершення роботи уряду дозволяють пояснити чому йде у відставку уряд, чому розпадається загалом успішний коаліційний кабінет, з якою частотою в різних країнах відбуваються процеси переходу влади від одного складу уряду до іншого, чому змінюється прем'єр-міністр, хто є ініціатором таких змін та ін. Ці дослідницькі питання часто обговорюються протягом

останніх десятиліть у англomовному політологічному дискурсі і майже не знайомі українській політичній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми завершення роботи уряду присвячені праці зарубіжних учених Б. Грофмана і П. ван Роозендала [15], А. Лупії і К. Стрьома [24], Д. Діермейера і Р. Стівенсона [13] та ін. В українській політології цим питанням цікавились В. Литвин [2] та А. Романюк [3]. Вітчизняні дослідники вивчали проблему завершення роботи уряду в межах більш широкого контексту урядової стабільності. Зокрема, А. Романюк схильний розглядати її показником номінальну тривалість роботи уряду [3, с. 211]. І за цією логікою коаліційні моделі є найменш стабільними. Хоча, як уже згадувалось вище, це питання – дискусійне. Зокрема, авторитетний зарубіжний учений М. Лейвер у статті-огляді цього напрямку досліджень слушно зауважує, що факт існування певного уряду протягом лише декількох тижнів не означає, що він не був стабільним і витривалим [19, с. 24]. Стабільність уряду в середовищі різноманітних чинників (форма державного правління, тип уряду, особливості парламентського голосування, партійної, виборчої систем та ін.) вивчав також В. Литвин [2]. Дослідник є учнем А. Романюка і також схиляється до означеної вище теоретичної логіки щодо тривалості уряду як індикатора його стабільності [2, с. 119]. Цілоком не розкритим в українській політичній науці залишається важливий концептуальний поділ завершення роботи уряду на «зміщення» і «розпад», який активно дискутується у зарубіжній політич-

ній науці, починаючи з роботи А.Лупії і К.Стрьома [24].

Мета дослідження. Метою цієї статті є розгляд основних теоретичних положень щодо завершення роботи коаліційного уряду, наявних у зарубіжній політичній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політична система функціонує циклічно. Завершення роботи одного уряду відбувається у контексті формування наступного. Частіш за все, ці послідовні стадії пов'язують між собою парламентські вибори. Проте, окрім цього конституційно передбаченого припинення урядування будь-якого кабінету, поняття «завершення роботи коаліційного уряду» позначає також прийняту відставку уряду (добровільну або недобровільну), зміну партійної композиції або прем'єр-міністра [4; 6; 7; 16; 26]. Це визначення є загальноприйнятим. Щоправда, окремі автори, відповідно до своєї дослідницької проблеми, пропонують також вважати завершенням роботи, наприклад, перерозподіл урядових посад коаліційного уряду в межах того ж партійного складу [21], або ж зміну між статусами більшості і меншості, пов'язані з кожними довиборами після покинення парламенту одним із його членів [28].

Пояснення завершення роботи коаліційних урядів спочатку ґрунтувалося на ідеї про його корелятивний зв'язок з атрибутивними характеристиками партійних систем (рівень фракціалізації [29], ідеологічна компактність [32]), а також самих урядів (статус більшості [27], мінімально-переможний статус [17]). Згодом Е. Брауном і його послідовниками запропоновано альтернативне пояснення, засноване на ідеї існування уряду у світі «критичних подій» – скандалів, міжнародних конфліктів, фінансових і монетарних криз, смертей і хвороб ключових осібностей – кожна з яких становить загрозу для його перебування при владі [6; 7; 8; 9; 14]. Внаслідок дискусій була розроблена інтегрована модель [4; 16], що заснована на методології історії подій. Згідно з нею, протягом історії кожного уряду постійно фіксується наявність критичних подій, які створюють ризик для його перебування при владі. Однак рівень цього ризику для різних урядів не є однаковим. При цьому одні з них розпадаються, а інші – ні. Автори інтегрованої моделі пояснили це наявністю атрибутивних характеристик: фрагментованість партійної системи, наявність інституту інвестиції, поляризація опозиції, статус більшості для коаліційного уряду та кількість спроб його формування. Пізніше було додано деякі економічні змінні (рівень інфляції і безробіття) [30]. Проте залишалося незрозумілим, у чому полягає «критичність» цих загрозливих для тривалості роботи уряду подій. М.Лейвер і К.Шепсл запропонували типологізувати критичні події на чотири групи, що пов'язані з: а) громадською думкою про уряд; б) правилами прийняття рішень; в) порядком денним уряду; г) здійсненням певних напрямків політики [18]. Одним з найбільш вдалих вирішень проблеми визначення «критичності» подій є некооперативна теоретико-ігрова модель А.Лупії і К.Стрьома [24]. Критерієм «критичності» події визнається її вплив на зміщення

переговорної влади в рамках існуючої урядової коаліції, що спричинює новий виток міжпартійних переговорів. Ініціатором їх відновлення може бути партія прем'єр-міністра, інша урядова партія або ж опозиція. Перші два випадки характерні для ситуацій більшості, остання – для ситуацій меншості. Мотивацією для урядових партій або, за умов коаліційного уряду меншості, опозиції, на погляд А.Лупії і К.Стрьома, є очікуване збільшення їх можливостей впливу на здійснення урядової політики внаслідок проведення негайних парламентських виборів. Тобто політичні актори діють у цих ситуаціях свідомо, передбачаючи отримання бажаних урядових посад і/або покращення своїх позицій щодо впливу на здійснення політики в результаті нової домовленості. Взаємодія політичних акторів може призвести до одного з трьох результатів: а) дочасних виборів і формування нового уряду; б) реорганізації існуючого уряду; в) відновлення після коаліційних переговорів статус-кво [24, с. 648]. Дослідники змоделивали завершення роботи коаліційного уряду у характерній для некооперативних ігор манері послідовності ходів акторів, які роблять вільний вибір у межах, сформованих існуючими на цей момент інститутами. Інституційними рамками цієї моделі є: трипартійна система, наявність у парламентській більшості повноважень зміщення уряду і розпуску парламенту. Отож А.Лупія і К. Стрьом показали, що не кожна «критична» подія призводить до завершення роботи коаліційного уряду і, більше того, «завершення роботи коаліції не є автоматичною відповіддю на зовнішні події» [24, с. 648].

Натомість було обґрунтовано, що подію можна кваліфікувати як критичну, якщо вона стає стимулом для нових міжпартійних переговорів у результаті зміни електоральних очікувань ключових політичних суб'єктів. Некооперативна теоретико-ігрова модель завершення роботи коаліційного уряду А. Лупії і К. Стрьома справила резонанс у дослідницькому середовищі. У тому ж аналітичному стилі були побудовані дещо відмінні некооперативні моделі Д. Бейрона [5], Д. Діермейєра і Т. Федерсена [10; 11]. На матеріалах країн Західної Європи Д. Діермейєр і Р. Стівенсон провели емпіричні перевірки ідеї А. Лупії і К. Стрьома про розрізнення завершення роботи коаліційних урядів з наступними дочасними виборами й без них [12; 13].

Подальший розвиток отримала ідея зростання рівня ризику розпаду коаліційного уряду. У перших стохастичних моделях Е. Брауна і його колеги рівень ризику вважався незмінним протягом існування уряду [6; 7; 9]. Пізніше було обґрунтовано протилежне: рівень ризику збільшується. П.Ворвік пояснив це впливом економічних факторів, зокрема зростання рівня інфляції і безробіття протягом терміну роботи уряду: успадковані показники уряди легше здатні пережити, ніж їх зростання протягом урядової легіслатури [30]. Дж.Альт і Г.Кінг розділили дані на дві категорії, виокремивши завершення роботи уряду протягом останнього року повноважень. Їх назвали групою «цензурованого» спостереження. Всі інші випадки увійшли до категорії спостережуваної тривалості роботи уряду.

Зростання ризику було зафіксоване лише у першому випадку. Пояснювалось це впливом наближення конституційно передбачених виборів [4]. Дещо інший підхід запропонували Д. Діермейер і Р.Стівенсон, які, взявши за основу вищезгадану ідею А. Лупії і К. Стрьома, поділили досліджувані ситуації завершення роботи урядів за критерієм наявності/відсутності після них дочасних виборів на дві групи: «зміщення» і «розпад» [12]. Принципово змінився також підхід до «цензурованого» спостереження, яке виявилось необхідним лише у разі завершення роботи урядів внаслідок конституційно передбачених виборів. Специфікою останньої ситуації є, у вузькому значенні, недобровільність. На протидію зміщення і розпад відбувається в результаті добровільного рішення ключових акторів (незалежно від того, очікують вони чи ні передбачених конституцією виборів). Д. Діермейер і Р.Стівенсон показали, що рівень ризику зміщення залишається сталим, тоді як рівень ризику розпаду зростає з наближенням чергових виборів. Для того, щоб реалізувався один із цих варіантів відставки, необхідне виконання таких умов:

1) наявність альтернативного формату коаліції, для якої кращим варіантом є нові вибори, ніж існуюча урядова коаліція;

2) усі члени урядової коаліції швидше оберуть нові вибори, ніж найкращу з пропозицій, яку вони можуть отримати у нових переговорах.

Якщо обидві умови виконуються, то відбудеться розпад коаліційного уряду. Якщо А виконується, а Б не виконується, то чинний уряд буде зміщено [13, с. 629].

Підсумки розгляду теоретичних вирішень проблеми завершення роботи коаліційного уряду, наявних у англomовному політологічному дискурсі схематично зображено на рис. 1:

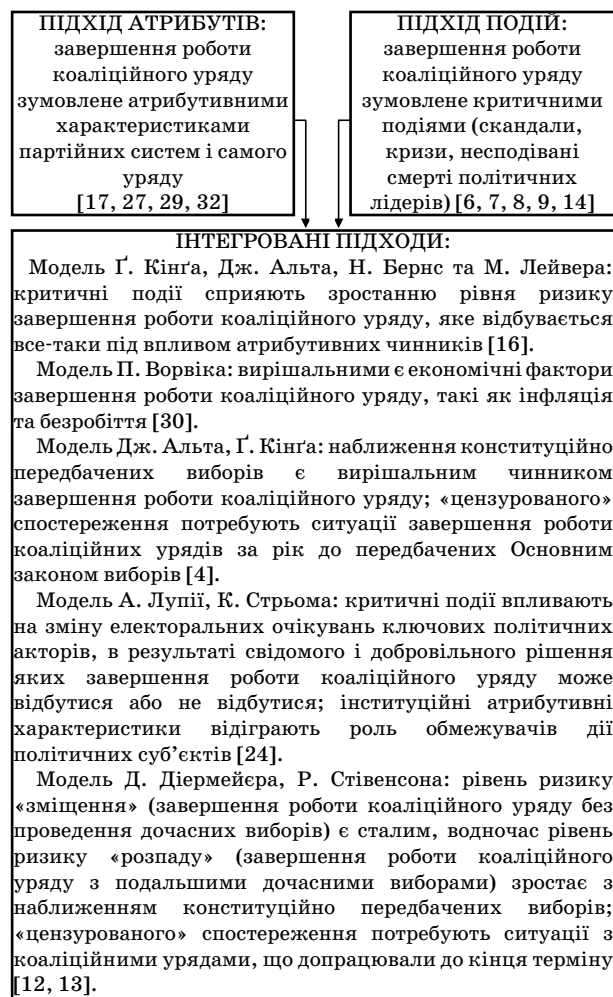
Рис. 1. Теоретичні моделі завершення роботи коаліційного уряду

Висновки. Таким чином, поняття «завершення роботи» (англ. – termination), що використовується в зарубіжній політичній науці для дослідження коаліційних урядів, позначає політичні ситуації їх добровільної чи недобровільної відставки з подальшим проведенням дочасних виборів (розпад коаліційного уряду), а також зміни партійної композиції чи глави уряду (зміщення).

Чинниками виникнення таких ситуацій спочатку вважались особливості партійної системи та тип уряду (атрибутивний підхід). З виходом у світ праць Е. Брауна та його колег з'явилась альтернативна точка зору: завершення роботи уряду спричинюється «критичними» подіями (скандалами,

міжнародними конфліктами, фінансовими і монетарними кризами, смертями і хворобами ключових особистостей).

Подальші наукові пошуки привели до вдосконалення існуючих підходів та об'єднання їх. Зокрема Г. Кінг, Дж. Альт, Н. Бернс та М. Лейвер запропонували підхід історії подій. Основним його положенням була ідея зростаючого ризику завершення роботи уряду, яке однак обґрунтовувалось атрибутивними факторами. Іншу інтегровану модель на основі некооперативної теорії ігор розробили А. Лупія і К. Стрьом. Дослідники пояснили зміст поняття «критичності» подій такою ознакою, як зсув переговорної влади в межах існуючої урядової коаліції. Інституційні ж атрибути А. Лупія і К. Стрьом кваліфікують у характерному для неoinституціоналізму дусі: як обмежувачі дії політичних суб'єктів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голинська Х. О. Основні чинники реалізації партійно-політичної відповідальності / Христина Голинська // Нова парадигма. — 2009. — Вип. 88. — С. 111—121.
2. Литвин В. С. Урядова стабільність: теоретико-методологічні засади дослідження / Віталій Литвин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — 2009. — Вип. 21. — С. 117—121.
3. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір / Анатолій Романюк; Львівський національний університет імені Івана Франка. — Львів : Тріада плюс, 2004. — 389 с.
4. Alt J., King G. Transfers of Governmental Power: The Meaning of Time Dependence / James E. Alt, Gary King // Comparative Political Studies. — 1994. — Jul. — Vol. 27. — No 2. — P. 190—210.
5. Baron D. Comparative Dynamics of Parliamentary Governments / David Baron // American Political Science Review. — 1998. — Vol. 92. — No 3. — P. 593—609.
6. Browne E., Frensdreis J., Gleiber D. An «Events» Approach to the Problem of Cabinet Stability / Eric C. Browne, John P. Frensdreis, Dennis W. Gleiber // Comparative Political Studies. — 1984. — Jul. — Vol. 17. — No 2. — P. 167—197.
7. Browne E. The Process of Cabinet Dissolution: An Exponential Model of Duration and Stability in Western Democracies // American Journal of Political Science. — 1986. — Aug. — Vol. 30. — No 3. — P. 628—650.
8. Browne E. Evaluating Conflict of Interest Theory: Western European Cabinet Coalitions 1945—80 / Eric C. Browne, Dennis W. Gleiber, Carolyn S. Mashoba // British Journal of Political Science. — 1984. — Jan. — Vol. 14. — Issue 1. — P. 1—32.
9. Cioffi-Revilla C. The Political Reliability of Italian Governments: An Exponential Survival Model / Claudio Cioffi-Revilla // American Political Science Review. — 1984. — Jun. — Vol. 78. — No 2. — P. 318—337.
10. Diermeier D. Cohesion in legislatures and the vote of confidence procedure / Diermeier Daniel, Timothy J. Feddersen // American Political Science Review. — 1998. — Sep. — Vol. 92. — No 3. — P. 611—621.
11. Diermeier D. Comparing constitutions: Cohesion and distribution in legislatures / Diermeier Daniel, Timothy J. Feddersen // European Economic Review. — 1998. — May — Vol. 42. — Issues 3—5. — P. 665—672.
12. Diermeier D. Cabinet Survival and Competing Risks / Diermeier Daniel, Randolph T. Stevenson // American Journal of Political Science. — 1999. — Oct. — Vol. 43. — No 4. — P. 1051—1068.
13. Diermeier D. Cabinet Terminations and Critical Events / Diermeier Daniel, Randolph T. Stevenson // The American Political Science Review. — 2000. — Sep. — Vol. 94. — No 3. — P. 627—640.
14. Frensdreis J. The Study of Cabinet Dissolutions in Parliamentary Democracies / Eric C. Browne, John P. Frensdreis, Dennis W. Gleiber // Legislative Studies Quarterly. — 1986. — Nov. — Vol. 11. — No 4. — P. 619—628.
15. Grofman B. Toward a theoretical explanation of premature cabinet termination / Bernard Grofman, Peter van Roozendaal // European Journal of Political Research. — 1994. — Sep. — Vol. 26. — Issue 2. — P. 155—170.
16. King G. A unified model of cabinet dissolution in parliamentary democracy / Gary King, James E. Alt, Nancy Burns, Michael J. Laver // American Journal of Political Science. — 1990. — Vol. 34. — Issue 3. — P. 846—71.
17. Laver M. Dynamic factors in government coalition formation / Michael J. Laver // European Journal of Political Research. — 1974. — Vol. 2. — P. 259—270.
18. Laver M. Events, Equilibria, and Government Survival / Michael J. Laver, Kenneth A. Shepsle // American Journal of Political Science. — 1998. — Jan. — Vol. 42. — No 1. — P. 28—54.
19. Laver M. Government Termination / Michael J. Laver // Annual Review of Political Science. — 2003. — Jun. — Vol. 6. — P. 23—40.
20. Laver M. Understanding Government Survival: Empirical Exploration or Analytical Models? / Michael J. Laver, Kenneth A. Shepsle // British Journal of Political Science. — Apr. 1999. — Vol. 29. — No 2. — P. 395—401
21. Laver M. Coalitions and Cabinet Government / Michael J. Laver, Kenneth A. Shepsle // American Political Science Review. — 1990. — Vol. 84. — No 3. — P. 873—890.
22. Lijphart A. Dimensions of democracies / Arend Lijphart // European Journal of Political Research — 1997. — Vol. 31. — No 1—2. — P. 193—204.
23. Lijphart A. Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty—Six Countries / Arend Lijphart. — New Haven: Yale University Press, 1999. — 351 p.
24. Lupia A. Coalition Termination and the Strategic Timing of Parliamentary Elections / Arthur Lupia, Kaare Strom // American Political Science Review. — 1995. — Sep. — Vol. 89. — No 3. — P. 648—665.
25. Maeda K. Duration of Party Control in Parliamentary and Presidential Governments. A Study of 65 Democracies, 1950 to 1998 / Ko Maeda, Misa Nishikawa // Comparative Political Studies. — 2006. — Vol. 39. — No 3. — P. 352—374.
26. Mershon C. Party factions and coalition government: portfolio allocation in Italian Christian Democracy / Carol A. Mershon // Electoral Studies. — 2001. — Dec. — Vol. 20. — Issue 4. — P. 555—580.
27. Sanders D. The stability and survival of governments on western democracies / David Sanders, Valentine M. Herman // Acta Politica. — 1977. — Vol. 12. — P. 346—377.
28. Strom K. Minority Governments in Parliamentary Democracies: The Rationality of Nonwinning Cabinet Solutions / Kaare Strom // Comparative Political Studies. — 1984. — Vol. 17. — No 2. — P. 199—227.
29. Taylor M. Party Systems and Government Stability / Michael Taylor, Valentine M. Herman // American Political Science Review. — 1971. — Mar. — Vol. 65. — No 1. — P. 28—37.
30. Warwick P. Economic trends and government survival in West European parliamentary democracies / Paul V. Warwick // American Political Science Review. — 1992. — Dec. — Vol. 86. — No 4. — P. 875—887.
31. Warwick P. Rising Hazards: An Underlying Dynamic of Parliamentary Government / Paul V. Warwick // American Journal of Political Science. — 1992. — Nov. — Vol. 36. — No 4. — P. 857—876.
32. Warwick P. The Durability of Coalition Governments in Parliamentary Democracies // Comparative Political Studies. — 1979. — Jan. — Vol. 11. — No 4. — P. 465—498.